

ЗА НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА НЕТРАВМАТИЧНОТО УВРЕЖДАНЕ КАТО ЕЛЕМЕНТ ОТ ФАКТИЧЕСКИЯ СЪСТАВ НА ТРУДОВАТА ЗЛОПОЛУКА

ЦВЕТА ПОПОВА*

Катедра „Трудово и осигурително право“

Резюме: Изследва се нетравматичното увреждане като особен случай на трудовата злополука. То представлява болест – отклонение от нормалното здравословно състояние, което не е причинено от травма, а е свързано с екстремни условия на полагания труд. Доказва се, че за да се признае за трудова злополука нетравматичното увреждане, то следва да е във функционална връзка с работата. С направения анализ на особеностите му и на затрудненията в административната и в съдебната практика по квалифицирането му и по определяне на характера на връзката му с работата се обосновава необходимостта от усъвършенстване на правната му уредба.

Ключови думи: нетравматично увреждане, трудова злополука, болест, функционална връзка между работата и увреждането.

* Главен асистент по трудово и осигурително право в Катедра „Трудово и осигурително право“ на ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право; seropova@uni-sofia.bg

ON ISSUES CONCERNING THE NON TRAUMATIC AS AN FACTUAL ASPECT OF THE ACCIDENT AT WORK

TSVETA POPOVA*

Labour Law and Social Security Department

Abstract: The non-traumatic injury is examined as a particular case of work accident. It is a disease – a deviation from normal health conditions, which is not caused by trauma but is related to extreme work conditions. The study proves that a non-traumatic injury could be qualified as a work accident, in case there is a functional connection with the work conditions. The specifics of the non-traumatic injury as well as the complicated administrative and judiciary practice of qualifying it as a work accident and determining its relation to the work conditions, justifies a necessity for improvement of the legislation.

Key words: non traumatic injury, an accident at work, disease, connection between the injury and the work.

Трудовата злополука, настъпила от нетравматично увреждане, претърпява противоречива уредба в българското осигурително законодателство. Изясняването на елементите от нейното съдържание поражда във времето затруднения при квалифицирането ѝ от осигурителния орган, както и множество съдебни спорове. Това налага особеностите на нетравматичното увреждане да бъдат разгледани по-задълбочено.

1. Правна уредба

До влизането в сила на Кодекса за социално осигуряване (КСО)¹ от 1958 г. българското законодателство² допуска не само травматичното, но и всяко увреждане на здравословното състояние, настъпило в резултат на работа при извънредни обстоятелства или ненормални за дадена професия условия, да бъде признато за трудова злополука, ако такива работа или условия са довели до временна неработоспособност,³ инвалидност или смърт на осигуреното лице.

* Assistant professor in Labour Law and Social Security at the Faculty of Law, University of Sofia „St. Kliment Ohridski“, Ph.D, sepopova@uni-sofia.bg

¹ Кодексът влиза в сила на 1.01.2000 г. под името Кодекс за задължително обществено осигуряване.

² Така в чл. 56 от Правилника за приложение на закона за пенсиите (отм.) (ППЗП), обн. в ДВ, бр. 17 от 1958 г., в чл. 150б (нов, обн. ДВ, бр. 24 от 1963 г.) от Кодекса на труда от 1951 г., чл. 1 от Правилника за регистриране и отчитане на трудовите злополуки от 1966 г. (отм.); Вж. повече за развитието на правната уредба в: **Ангусева**, Ванюша. Понятието „трудова злополука“. *Год. СУ. Юрид. фак.*, 67, [1976], 1977, № 1, 109–149; **Мръчков**, Васил. Осигурително право. 6. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2014, с. 219.

³ Нетрудоспособност според чл. 56 ППЗП. Използвам термина неработоспособност, тъй като с него борава действащата правна уредба. Вж. повече за понятията нетрудоспособ-

Въведената с новия кодекс легална дефиниция на трудовата злополука (чл. 55, ал. 1 КСО) не предполага за такава да се признае нетравматичното увреждане. Това положение се запазва 2 години. Промяната му не е категорична, а се подразбира от приетата алинея 2 в чл. 60 КСО, в сила от 1 януари 2002 г. Разпоредбата урежда специален ред за установяване на трудовите злополуки, възникнали от нетравматично увреждане. От нея правоприложителите правят косвен извод за допускане от такова увреждане да настъпи трудова злополука. Промяната се следва от подзаконова регламентация на реда за установяване в **чл. 103, ал. 1, т. 1** от Наредбата за работоспособността (отм.) и в чл. 10, ал. 2, чл. 12, ал. 2, чл. 13 от Наредбата за установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки (НТЗ). Настъпилите през двугодишния период (2000 – 2002 г.) нетравматични увреждания не следва да се признават за трудови злополуки.

Законодателят използва интересен подход за изграждане на новия режим на нетравматичното увреждане в чл. 60, ал. 2 КСО като предвижда ред за установяването на така настъпилата трудова злополука, без да дефинира нейното съдържание. Изглежда приема, че основната особеност спрямо травматичната трудова злополука се намира в реда за установяването и не изяснява какво представлява нетравматичното увреждане, което може да се признае за трудова злополука. С разпоредбата на чл. 68, ал. 2 от Наредбата за медицинска експертиза на работоспособността (НМЕР) от 2005 г.⁴ (отм.) законодателят усложнява правоприлагането като, без да установява какво е нетравматичното увреждане, определя кои болести не се считат за трудова злополука (болести от каквото и да е естество, като: инфаркти, инсулти, епилепсия, душевни болести, артериосклероза, високо кръвно налягане, диабет).

Приемането на Наредбата за медицинската експертиза (НМЕ) през 2010 г. значително обогатява установения режим като въвежда дефиниция на нетравматично увреждане (§ 1, т. 3 допълнителните разпоредби (ДР) на наредбата), а с чл. 73, ал. 2 НМЕ от 2010 г. се прецизират случаите, когато патологичните състояния вследствие на заболяване, включително епилепсия, хронична исхемична болест на сърцето (всички клинични форми, включително миокарден инфаркт), мозъчен инсулт, захарен диабет, атеросклероза, високо кръвно налягане, душевни болести не се признават за трудови злополуки.

Действащото законодателство в § 1, т. 3 ДР НМЕ от 2017 г. дефинира легално нетравматичното увреждане. В разпоредбата на чл. 73, ал. 2 НМЕ от 2017 г. се уреждат случаите, когато някои патологични състояния вследствие на заболявания не се считат за трудова злополука. Разпоредбите на чл. 60, ал. 2 КСО и на чл. 10, ал. 2, чл. 12, ал. 2, чл. 13 НТЗ предвиждат реда за установяването на трудовата злополука, настъпила от нетравматично увреждане.

ност и неработоспособност в: **Мингов**, Емил. Понятията „неработоспособност“ и „нетрудоспособност“ в българското осигурително законодателство. *Съвременно право*, 2001, № 2, 22–33; от него: Обезщетения за временна неработоспособност. София: Сиби, 2002, 17–45.

⁴ Отменена с ДВ бр. 36 от 14.05.2010 г.

2. Характеристика на нетравматичното увреждане – елемент от фактическия състав на трудовата злополука

За да се квалифицира едно увреждане като трудова злополука, следва да са налице неговите белези. Легалната дефиниция на чл. 55, ал. 1 КСО определя съдържанието на същинската трудова злополука и откроява нейните елементи, първият от които е – да е налице **внезапно увреждане**. Както беше посочено, с промяната в законодателството от 2002 г. и въвеждането на нетравматичното увреждане като възможна проява на трудовата злополука в чл. 60, ал. 2 във вр. с чл. 55, ал. 1 КСО, без да се дефинира понятието, нито да се открият белезите му, се налага в правоприлагането и в правната теория да извеждат елементите от съдържанието му. Изхожда се от трайно установеното определение за травматично увреждане,⁵ дефинирано като причинено от внезапно, външно, неочаквано и непредвидено, еднократно и пряко въздействие върху човешкия организъм, което има за последица накарняване на телесната цялост или нарушаване на нормалното функциониране на органите на човешкото тяло.⁶ Нетравматичното увреждане се извежда като вид внезапно увреждане, което се приравнява на травма.⁷ За разграничението дали е налице трудова злополука при нетравматичното увреждане се изследва вторият елемент от фактически състав на трудовата злополука – причината, която е породила увреждането. За трудова злополука от нетравматично увреждане се приема увреждането на здравето, което не е възникнало от травма, ако между него и изпълняваната работа може да се установи функционалната връзка по чл. 55, ал. 1 КСО. То следва да е настъпило „през време или по повод на извършваната работа, както и при всяка работа, извършена в интерес на предприятието“.

Естеството на преценката за наличието на връзката между вида и експозицията на причиняващия агент и конкретното увреждане при пострадалия, за разлика от механичната травма, е сложен въпрос и изисква медицински познания. Това обяснява и различния ред за установяване. За да прецени дали едно нетравматично увреждане е трудова злополука, съдът проследява дали случаите на внезапна смърт на работното място, са свързани с остро нарушаване на кръвообръщението на мозъка или сърдечния мускул – инфаркти, инсулти и пр.). Съобразява се здравословното състояние на лицето според наличната медицинската документация и професионалните задължения, натовареността

⁵ Така и **Ангушева**, Ванюша. Цит. съч., 126–127.

⁶ Така в Реш. № 5415 от 02.06.2003 г. по адм. д. № 6941/2002 г., I отд. и мн. други, както и в по-новата съдебна практика – например в Реш. № 1727 от 08.02.2018 г. по адм. д. № 732/2017 г., VI отд. на ВАС и мн. други. Вж. за увреждането на здравето при трудова злополука в: **Мръчков**, Васил. Имуществена отговорност на работодателя при смърт или увреждане на здравето на работника или служителя. София: Сиби, 2013, 82–83; 88–89.

⁷ Така в Реш. № 2087 от 24.02.2006 г. по адм. д. № 9023/2005 Г., VI отд. на ВАС

на пострадалия, включително и установяване на данни за наличие на насилие на работното място, уплах, стрес, жизнена застрашеност и пр. Достиженията на съдебната практика се потвърждават от дадената едва през 2010 г. в §1, т. 3 ДР НМЕ от 2010 г. (в същата разпоредба със същия смисъл и в сега действащата НМЕ от 2017 г.) легална дефиниция на нетравматичното увреждане. То се определя от законодателя като *болест*⁸ в резултат на различни причини извън травма (инфаркти, инсулти, душевни болести, атеросклероза, високо кръвно налягане, диабет и други). Като болест, алтернатива на травматичното увреждане, то е определено и в дефинициите за трайно намалена работоспособност и вид и степен на увреждане в § 1, т. 35 и 36 ДР на Закона за здравето (ЗЗдр.).

Националната уредба не съдържа дефиниция за *болестта*. За характеризиране на правните ѝ белези може да се използват приложимите за България разпоредби на чл. 3 от Конвенция № 24 относно осигуровката болест в индустрията и на чл. 3 от Конвенция № 25 относно осигуровката болест на земеделските работници на Международната организация на труда. Те определят болестта като ненормално състояние на физическото или умственото здраве на човека. От тях може да се изведе първия ѝ белег – наличие на отклонение от обичайния здравословен статус. То може да е причинено от нарушения на нормалното функциониране на човешкия организъм⁹ или на структурните му особености поради неговата недостатъчна приспособимост към постоянно изменящите се условия на външната и вътрешната среда на човека. Това обективно патологично (ненормално) състояние на организма може да има всякакви причини – както фактори в заобикалящата човека среда – физични, химични, биологични и др., така и вътрешни за организма фактори – наследственост, понижен имунитет и др.¹⁰ Вторият белег на болестта се отнася до обхвата на отклонението от нормалното здравословно състояние. То може да засегне както физическото, така и психическото здраве на човека. За да настъпи болест е достатъчно наличие на патологичен процес от всякакъв характер, независимо от последиците за организма.

За да се определи така настъпилата болест като осигурен социален риск, патологичният процес в организма следва да е причинил временно или трайно ограничение на работоспособността или смърт. Обикновено в правоприлагането елементите на болестта и причините за настъпването ѝ се дефинират по-задълбочено, за да се изследва професионалният ѝ характер по чл. 56 КСО. Когато тя се определя като осигурителен случай на общо заболяване, медицинските органи не отделят специално внимание на особеностите на отклонението от нормалното здравословно състояние, нито на причините за настъпването му. Достатъчно е наличието на засягане на работоспособността

⁸ Така **Средкова**, Красимира. Осигурително право. 5. пререб. и доп. изд. София: Сиби, 2016, с. 178.

⁹ Така **Средкова**, Красимира. Цит. съч., с. 197.

¹⁰ Така **Мръчков**, Васил. Осигурително право, с. 183

и основните проблеми се ограничават до определяне очаква ли се възстановяване, в каква степен, кога ще настъпи. По тази причина, за да се открият особеностите на нетравматичното увреждане, което може да се квалифицира като трудова злополука и съответно – не може да се определи като професионална болест, то следва да се отграничи от последната.

Нетравматичното увреждане също е болест – отклонение от нормалното здравословно състояние на човека. Негова характерна особеност е, че не е настъпило в резултат на съприкосновение с травматичен агент. От своя страна, за да настъпи професионална болест е необходимо трайно въздействие на факторите на работната среда или на трудовия процес и този механизъм на влияние причинява увреждане на здравето (болест). Той предполага дългосрочно въздействие, а неговият ефект се натрупва постепенно. Ако съприкосновението с такъв фактор е *еднократно, внезапно*¹¹, не се очаква да причини професионална болест. За да настъпи тя, е необходимо трайно, систематично, за продължителен период от време¹² въздействие на вредностите. Казаното се потвърждава от предвидените минимални срокове за професионално въздействие върху организма в Списъка на професионалните болести, за да се признае едно заболяване за професионално. Такъв срок не може да се предпостави при трудовата злополука. Самата етимология на думата „злополука“ налага извода, че става дума за отделен нещастен случай, инцидент с лоши последици, при който е упражнено *еднократно, непродължително въздействие* (понякога за часове и дори за минути) на фактор от трудовия процес върху организма. За болестта, която може да се признае за трудова злополука, не е характерно натрупване на вредното въздействие на условията на работата във времето до достигане на увреждането на организма. Обикновено нетравматичното увреждане на здравето (болестта), което е следствие на дълго извършваната работа, се определя за професионална болест. Освен това при професионалната болест става дума за дълготрайно влияние върху организма, упражнено от обичайни фактори на работната среда или на трудовия процес, докато при нетравматичното увреждане, което може да се признае за трудова злополука – за влияние на възникнали на работното място *изключителни или необичайни вредни въздействия* (голямо напрежение, висока външна температура, свръх емоционално напрежение и пр.).¹³

¹¹ Така и в реш. № 13861 от 18.11.2010 г. по адм. д. № 5405/2010 г., където се потвърждава задължението на длъжностното лице по чл. 60, ал.1 КСО да прецени, „отчитайки и фактите, които ще бъдат установени след приобщаване на новите доказателства, фактическия материал и за изясняване на фактора внезапност, в качеството му на отличителен белег и съществен елемент от фактическия състав на трудовата злополука.“

¹² Вж. **Гевренова**, Нина. В: **Средкова**, Красимира, Нина **Гевренова**, Иван **Янев**. Здравословни и безопасни условия на труд. София: Труд и право, 2003, с. 542.

¹³ Така в Решение № 3914 от 29.04.2005 г. по адм. д. № 10868/2004 г., VI отд. на ВАС, както и в: **Ангусева**, Ванюша. Цит. съч., 135–140.

Следваща разлика може да бъде открита в по-сериозния ефект на това влияние върху нормалната жизнена дейност на организма. То е кратко, но *причинява дълбоки и трайни структурни и функционални изменения* в него. Според динамиката на протичането му може да бъде остро или хронично, като значение има острото (в медицината наричано акутно) заболяване, което може да бъде подостро (субакутно) или свръхостро (перакутно).¹⁴ Съдебната практика приема, че само някои свръхостри заболявания, които протичат за минути, могат да бъдат определени като трудова злополука (освен разривът на сърцето, такива свръхостро протичащи заболявания могат да бъдат някои отравяния, алергични реакции и др.).

Следваща особеност на нетравматичното увреждане – трудова злополука, произтича от презумпцията, предвидена в чл. 73, ал. 2 НМЕ. Там се установява, че не е налице внезапно увреждане на здравето по смисъла на **чл. 55 КСО** при патологични състояния вследствие на заболяване от каквото и да е естество, включително епилепсия, хронична исхемична болест на сърцето (всички клинични форми, включително миокарден инфаркт), мозъчен инсулт, захарен диабет, атеросклероза, високо кръвно налягане, душевни болести. Законодателят приема, че *наличието на патологично състояние*¹⁵ *изключва внезапността на увреждането*, изискуема по чл. 55 КСО. Не се препятства напълно възможността инфаркт, инсулт, душевна болест и пр. да се признае за трудова злополука, но се поставя изискване острото увреждане на здравето да не е последица от отклонение на здравето вследствие на заболяване.

Когато нетравматичното увреждане на здравето е в резултат на патологично състояние (на болестни отклонения), следствие на общо заболяване от каквото и да е естество, не са установени травматични увреждания, нито причината за смъртта или за нетравматичното увреждане е свързана с внезапен инцидент, а с наличието на хронично заболяване, което може да се установи от наличната медицинска документация, при което смъртта настъпва внезапно или за няколко часа, то нетравматичното увреждане на здравето е патологично състояние, следствие на заболяване от каквото и да е естество. Не е налице трудова злополука и когато нетравматичното увреждане всъщност представлява обостряне на симптомите на съществуващи заболявания, а не

¹⁴ Съгласно мотивите на Реш. № 10479 от 10.07.2013 г. по адм. д. № 6208/2013 г., VI отд. на ВАС такова остро заболяване е например острият инфаркт на миокарда (известен още като сърдечен удар), а свръхостро заболяване е неговото тежко усложнение, известно с популярното наименование разрив на сърцето, изразяващо се в разкъсване на вече увредения от инфаркта сърдечен мускул (инфарктът е некроза на по-малка или по-голяма част от миокарда, сърдечния мускул, поради прекъсване на оросяването му с кръв).

¹⁵ Още повече, когато са налице данни за вече установено увреждане на здравето, което е нелекувано. Така в Реш. № 2129 от 24.02.2016 г. по адм. д. № 5849/2015 г., VI отд., ВАС. А според реш. № 4439 ОТ 07.04.2010 Г. по адм. д. № 14588/2009 г., VI отд. на ВАС, ако бъде установено, че патологичните изменения на кръвоносните съдове, които са довели до настъпване на смъртта, са дълъг болестен процес и не са пряко свързани с условията на работа на кораба.

се касае за „внезапност“ на увреждането, свързано с работата, както изисква разпоредбата на **чл. 55, ал. 1 КСО**, за да се приеме, че се касае до трудова злополука.¹⁶ Съгласно чл. 73, ал. 2 НМЕ такова увреждане не се счита за внезапно увреждане на здравето по смисъла на чл. 55 КСО, не е резултат на злополука и няма функционална връзка с работата, а е причинено от увреденото здравословно състояние на лицето.¹⁷

Тъй като състоянието на пострадалите лица често включва и патологични изменения, и внезапно негативно влияние на изпълнението на работата, преценката на органите на медицинска експертиза на причината за настъпване на нетравматичното увреждане е сложен въпрос. Няма да е налице трудова злополука, когато се установят заболявания на сърдечно-съдовата система: артериална хипертония, атеросклероза, исхемична болест на сърцето, затлъстяване, на фона на които се е развило като усложнение нетравматичното увреждане. В тези случаи то е причинено от множество рискови фактори, които въздействат продължително във времето и не са пряко свързани с работната среда¹⁸ или е резултат от предшестващо увреждане и може да настъпи включително при спокойно състояние.¹⁹ В същото време, ако при разследването се установи патологично отклонение, причинено от факторите на работната среда или на трудовия процес върху организма, което отговаря на условията по чл. 56 КСО, то следва да се определи като професионална болест. Тези въпроси са преди всичко медицински, затова и са предоставени в компетентността не само на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО, но най-напред на органите на медицинска експертиза на работоспособността в чл. 60, ал. 2 КСО.

Трябва да се има предвид, че за периода от приемане на Наредбата за медицинска експертиза на работоспособността от 2005,²⁰ до влизане в сила на Наредбата за медицинската експертиза от 2010 г. (и чл. 73, ал. 2 от нея) се прилага разпоредбата на чл. 68, ал. 2. НМЕР от 2005 г. Тя изрично изключва възможността да се признаят за трудови злополуки болести от каквото и да е естество, като: инфаркти, инсулти, епилепсия, душевни болести, артериосклероза, високо кръвно налягане, диабет. За настъпилите в този период нетравматични увреждания, независимо дали са във функционална връзка с работата до голяма степен се ограничава възможността да бъдат признати за трудови злополуки. А това са масово случващите се нетравматични увреждания на здравето, които могат да проявят белезите на трудова злополука. От представените особености на нетравматичното увреждане, което може да бъде признато за трудова злополука, може да се изведе, че то представлява *болест – отклонение от нормалното здравословно състояние на организма,*

¹⁶ Реш. № 9457 от 17.07.2017 г. по адм. д. № 7626/2016 г., VI отд., ВАС.

¹⁷ Реш. № 2129 от 24.02.2016 г. по адм. д. № 5849/2015 г., VI отд., ВАС.

¹⁸ Реш. № 6428 от 13.05.2013 г. по адм. д. № 1611/2013 г., VI отд., ВАС.

¹⁹ Реш. № 10194 от 01.08.2017 г. по адм. д. № 2467/2017 г. VI отд., ВАС.

²⁰ Обн. в ДВ, бр. 47 от 2005 г. и отм. с ДВ бр. 36 от 14.05.2010 г.

което не е причинено от съприкосновение с травматичен агент, нито е естествен резултат от патологично състояние на организма, а е настъпило при краткотрайно въздействие на необичайни за работата условия и е причинило дълбоки и трайни последици върху организма.

3. Отражение на особеностите на нетравматичното увреждане върху останалите елементи от фактическия състав на трудовата злополука

Изследването на особеностите на нетравматичното увреждане – трудова злополука изисква да се разгледат и останалите елементи от фактическия състав по чл. 55, ал. 1 КСО, за да се прецени дали произходът на увреждането оказва влияние върху тях.

3.1. Функционална връзка между работата и нетравматичното увреждане.

На пръв поглед изглежда, че законодателят не предвижда особености в уредбата на връзката между изпълняваната от пострадалото лице работа и настъпило нетравматично увреждане. Нейните параметри не се установяват другаде и се прилага разпоредбата на чл. 55, ал. 1 КСО. Трудова злополука е това внезапно увреждане на здравето, което е настъпило през време и във връзка с работата или по повод на работата, както и при всяка работа, извършвана в интерес на предприятието.²¹ Връзката е определена като функционална в правната теория²² и в съдебната практика, защото в процеса на функциониране, на изпълнение на правоотношението по полагане на зависим труд²³ лицето

²¹ В смисъл на насрещния субект по зависимото правоотношение – работодател, орган по назначаване и пр.

²² **Мръчков**, Васил. Осигурително право, 220–222; От него: Имуществена отговорност на работодателя, 87–90; **Средкова**, Красимира. Осигурително право, 180–183; **Василев**, Атанас. Имуществена отговорност на работодателя за вреди от трудова злополука и професионално заболяване. София: Интерсиус, 1997, 24–26.

²³ Под работещи по правоотношение за полагане на зависим труд по-нататък в изложението ще се имат предвид всички категории лица, които полагат труд, който има зависим в по-голяма или по-малка степен характер. Такъв се наблюдава при трудовите правоотношения, където работниците и служителите са в подчинено положение спрямо работодателя, но и при служебните по Закона за държавния служител – от органа по назначаване; така и при държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и пр. Различна е зависимостта при правоотношенията по упражняване на съдебната власт на съдиите, прокурорите, следователите, държавните съдебни изпълнители и др., съдиите по вписванията, членовете на ВСС и инспекторите в инспектората към ВСС. За разлика от частните трудови правоотношения по полагане на зависим труд, тук става дума за правоотношения на публичното право, но общите белези на полагания труд позволяват те да се включат в същата категория. За белезите на упражнявания зависим труд вж. **Генова**, Ярослава. Осигурени лица в ДОО. София: Сиела, 2010, с. 33.

е пострадало. Отделните хипотези на функционалната връзка също са широко обсъждани в теорията и в практиката и, понеже не показват разминаване при нетравматичното увреждане, няма да се разглеждат в това изложение. Особености се наблюдават при квалифицирането в практиката на връзката между работата и нетравматичното увреждане. По-често тази връзка се определя като причинна, т.е. не просто през време на функциониране на зависимото правоотношение е настъпило нетравматичното увреждане, а то е причинено от необичайни условия на работната среда или на трудовия процес върху организма. С други думи, практиката в преобладаващите случаи смесва трудовата злополука, представляваща нетравматично увреждане и професионалната болест като определя връзката между настъпилото увреждане и работата като причинна.²⁴

В чл. 60, ал. 2 КСО законодателят предвижда длъжностното лице да издаде разпореждане за характера на декларираната злополука по повод на нетравматично увреждане въз основа на решението на органите, осъществяващи експертизата на работоспособността. От друга страна, в чл. 61, ал. 1, т. 6 НМЕ при регламентиране на експертизата на трайно намалената работоспособност тази връзка между увреждането (смъртта) и условията на труд (извършваната работа) по време на злополуката се определя като причинна.²⁵ Тъй като за установяване на трудовата злополука – траматично увреждане, органите на медицинска експертиза не се произнасят по функционалната връзка между работата и увреждането, а в чл. 60, ал. 2 КСО е предвидено, че разпореждането по чл. 60, ал. 1 КСО се издава въз основа на заключението на медицинските органи, се прави извод, че при нетравматично увреждане е налице особена причинна връзка между работата и условията на труд, която се установява от органите на медицинската експертиза.

Не считам, че последното е било желан резултат от законодателя. На първо място, функционалната връзка при трудовата злополука е прогресивно достижение на българската правна уредба, което не следва да бъде така лесно отричано. Тя е по-широка от причинната и не я изключва. Все пак трябва да се има предвид, че преценката за наличието ѝ и при нетравматично увреждане е оставена на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО, тъй като изисква правни познания относно конкретните характеристики на полагания труд; установения режим на работното време и допустимите изключения от нормите; даваните заповеди и пр.²⁶ Тези обстоятелства не могат да се изключат при

²⁴ Така в Реш. № 2393 от 09.03.2007 г. по адм. д. № 10438/2006 г.; № 10194 от 01.08.2017 г. по адм. д. № 2467/2017 г.; **№ 10479/10.07.2013 г. по адм. д. № 6208/2013 г.**; решение № 1727 от 08.02.2018 г. по адм. д. № 732/2017 г.; Реш. № 4219 от 16.04.2015 г. по адм. д. № 14218/2014 г., VI отд. на ВАС; № 966 от 02.06.2017 г. по адм. д. № 1232/2016 г. на Административен съд – Варна.

²⁵ Това разминаване, установено и от професор Средкова, следва да се преодолее – **Средкова**, Красимира. Осигурително право, с. 178.

²⁶ Така и в реш. № 13861 от 18.11.2010 г. по адм. д. № 5405/2010 г. административният орган е следвало освен проучване на медицинската документация по случая, да извърши об-

преценката дали е налице трудова злополука при нетравматичното увреждане. Не приемам и че предвиденото в чл. 73, ал. 1, т. 1, предл. II НМЕ дава основание да се твърди, че след като териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК) и Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК) се произнасят по причинната връзка въз основа на протокола за разследване на злополуката, т.е. въз основа на данните за настъпилото нетравматично увреждане, едва ли не, извършват правна квалификация дали е налице или не връзка с работата, която следва да се потвърди в разпореждането на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1, във вр. с ал. 2 КСО.

Напротив, в разпоредбата на чл. 73, ал. 1, т. 1, предл. II НМЕ законодателят по-скоро изисква от ТЕЛК и НЕЛК преценка дали съдържащите се в протокола факти са достатъчни да настъпи даденото нетравматично увреждане или то е причинено и от патологично състояние на организма или само от последното. Това не е правен въпрос и преценката дали е налице трудова злополука следва да се основава на направения от медицинските органи извод. Довод за това твърдение намирам и в невъзможността на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО да установи причинната връзка между съществувало заболяване на лицето и настъпилото нетравматично увреждане. Това е причината законодателят да изисква установяване на връзката между работата и нетравматичното увреждане, преди да се пристъпи към квалифициране на трудовата злополука. Ако е налице причинна връзка между него и патологично състояние на лицето, не следва длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО да квалифицира злополуката като трудова, тъй като увреждането е очаквано развитие на болестните процеси в организма на пострадалия, причинени най-често от вътрешни за организма особености – генетично предразположение, наднормено тегло, неиздържливост на натоварвания поради заседнал начин на живот. Поради това не са трудова злополука случаите на внезапно увреждане, което е резултат не на влиянието на външни, свързани с работата, а на вътрешни фактори, каквото е патологичното здравословно състояние. По същата причина не е поради трудова злополука и настъпилата смърт в резултат на остър инфаркт на миокарда, когато заболяванията на лицето са сред рисковите фактори за инфаркта и неговото възникване е последица от тях, а не от външни и необичайни рискови фактори на средата.²⁷

На становището, че е достатъчно да се установи функционална връзка²⁸ между работата и нетравматичното увреждане, стои и част от съдебната прак-

следване и на други фактори, като професионални задължения, натовареност на пострадалата, включително и установяването на данни за наличие на стрес и пр. на работното място.

²⁷ Решение № 1727 от 08.02.2018 г. по адм. д. № 732/2017 г., VI отд. на ВАС.

²⁸ Дали предприетите проверка и ревизия, нетолерантното отношение на проверяващите, изразяващо се в заплахи, унижения, упреци и обиди на работното място, работа до късните часове на денонощието са развили у пострадалата тежка реактивна депресия или тя е причинена от нейно патологично състояние – Реш. № 13861 от 18.11.2010 г. по адм. д. № 5405/2010 г., VI отд., ВАС.

тика²⁹ и тя следва да бъде подкрепена. От казаното може да се обобщи, че при преценката за връзка между работата и увреждането няма основание за различно третиране на двете форми на трудовата злополука – от травматично или от нетравматично увреждане.³⁰ Ако се установи наличие на функционална връзка между работата и увреждането, то следва да се признае за трудова злополука. Тя е налице, когато е установено непосилно физическо натоварване или значително усилие на пострадалия,³¹ ако е възникнала аварийна ситуация, екстремно натоварване, физическа активност, свързана с работата, която е провокирала внезапното настъпване на нетравматичното увреждане.³² Съдът стига и по-далече като посочва, че ако условията на труд са свързани с извънредно натоварване, необичайно за вида труд, който работникът полага за длъжността си, при прегряващ микроклимат и нервно напрежение и те са основната причина за увреждането и съответно за настъпилата смърт, то е допустимо комплексно въздействие и на други рискови фактори – наличие на хипертонична болест, захарен диабет и др. Доколко те са причината и факторът за настъпване на увреждането следва да се изясни от орган на медицинска експертиза на работоспособността.³³

Интересен е въпросът дали е възможно да настъпи трудова злополука от нетравматично увреждане по време на пътя по чл. 55, ал. 2 КСО.³⁴ Направеният до тук анализ разглежда само случаите на същинска трудова злополука, настъпила от нетравматично увреждане. В някои съдебни решения се защитава тезата, че нетравматично увреждане би могло да се признае за трудова злополука, ако е настъпило и в някоя от хипотезите по чл. 55, ал. 2 КСО.³⁵ Считам, че казаното по-горе доказва необходимостта от наличие на функционална връзка между работата и нетравматичната трудова злополука, в някоя от хипотезите на чл. 55, ал. 1 КСО – през време или във връзка или по повод на работата, както и при всяка работа, извършвана в интерес на предприятието. Във всеки конкретен случай длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО преценява дали е налице функционална връзка между болестта и работата и когато такава не е налице, а, например, е установено, че заболяването е причинено от патологично състояние на организма или от друг външен фактор,

²⁹ Така в Реш. № 2957 от 31.03.2005 г. по адм. д. № 382/2005 г.; № 14786 от 04.12.2009 г. по адм. д. № 10257/2009 г.; № 3914 от 29.04.2005 г. по адм. д. № 10868/2004 г.; № 13861 от 18.11.2010 г. по адм. д. № 5405/2010 г.; № 9457 от 17.07.2017 г. по адм. д. № 7626/2016 г.; № 10657 от 23.07.2012 г. по адм. д. № 3982/2012 г., VI отд., ВАС.

³⁰ Така и **Мръчков**, Васил. Имуществена отговорност на работодателя, с. 102.

³¹ Реш. № 7038 от 12.06.2015 г. по адм. д. № 489/2015 г., VI отд. на ВАС.

³² Така в Реш. № 966 от 02.06.2017 г. по адм. д. № 1232/2016 г. на Административен съд – Варна.

³³ Така в Реш. № 10657 от 23.07.2012 г. по адм. д. № 3982/2012 г., VI отд. на ВАС

³⁴ Повече за приравнените на трудови злополуки по чл. 55, ал. 2 КСО в: **Мръчков**, Васил. Осигурително право, 223–225; **Средкова**, Красимира. Осигурително право, 183–187.

³⁵ Така в Реш. № 2957 от 31.03.2005 г. по адм. д. № 382/2005 г.

нетравматичното увреждане няма да се признае за трудова злополука. Тъй като при несъщинската трудова злополука функционалната връзка не съществува, тя се фингира в чл. 55, ал. 2 КСО. Единствената връзка между работата и увреждането е пътят, по който злополуката е настъпила. Пътуването нямаше да се предприеме, ако лицето не трябваше да е на работа. В тези случаи се очаква друга да е причината за увреждането (травма от падане, сблъсък, пътнотранспортно произшествие и др.), а не от нетравматичен характер. Когато последното е налице, длъжностното лице изследва наличието на функционална връзка, като основава преценката си както на фактите от протокола за разследване, така и на експертното мнение на ТЕЛК и НЕЛК. Ако не установи наличие на функционална връзка, не следва да признае нетравматичното увреждане, получено по пътя, за трудова злополука.

Интересна е хипотезата, когато осигурено лице пътува от или до работа по обичайния си път до дома си или до друго от изброените по чл. 55, ал. 2 КСО места и почине или пострада от остро нетравматично увреждане. То също би могло да се признае за трудова злополука, независимо, че е настъпило по пътя. Това е възможно, ако се докаже функционалната връзка на увреждането с работата в някоя от хипотезите по чл. 55, ал. 1 КСО, например лицето е имало тежко дежурство, дълъг период на работа без почивка и пр. и това извънредно натоварване е причинило болестта – инсулт, инфаркт и пр., без да са установени от ТЕЛК или НЕЛК патологични причини за увреждането. Ако острата фаза на болестта е настъпила по време на пътя, то не се касае до несъщинска, а до същинска трудова злополука, чиито последици са настъпили по време на пътя. Това е злополука по чл. 55, ал. 1 КСО – внезапно настъпило нетравматично увреждане, което е във функционална връзка с работата и това обуславя признаването му за същинска трудова злополука. Фактът, че острата фаза на заболяването е настъпила не на работното място, а по пътя,³⁶ но нетравматичното увреждане е във функционална връзка с работата, извършвана от пострадалото лице, не е основание злополуката да се определи като несъщинска, тъй като увреждането е възникнало от въздействие, настъпило преди пътуването. Ако увреждането е причинено от обстоятелства, настъпили на пътя – удар, пожар, спъване, подхлъзване, тогава ще е налице травматично внезапно увреждане, което може да се квалифицира като несъщинска трудова злополука по чл. 55, ал. 2 КСО.

Може да се обобщи, че за да се признае едно нетравматично увреждане за трудова злополука между него и работата следва да е налице не причинна, а функционалната връзка, уредена в чл. 55, ал. 1 КСО. При този тип увреждане функционалната връзка се характеризира с някои особености. Нетравматичното увреждане следва да е настъпило не просто в процеса на изпълнение на трудовата дейност и при обичайните условия на труд, а при извънредни,

³⁶ Така и в Реш. № 1727 от 08.02.2018 г. по адм. д. № 732/2017 г., VI отд. на ВАС.

екстремни, ненормални или изключително тежки условия на работа. Няма функционална връзка между работата и нетравматичното увреждане, когато последното е в причинна връзка със съществуващо патологично здравословно състояние, освен ако болестното състояние на пострадалия не е факторът, причинил нетравматичното увреждане, а е налице функционална връзка между него и работата. За да се установи наличието на такава връзка преди издаване на разпореждането за квалифицирането на злополуката длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО следва да разполага с оценката от органите на медицинската експертиза, че не патологичното състояние на организма е причина за разследваното нетравматично увреждане.

3.2. Неблагоприятен резултат от настъпило увреждане

За да се квалифицира едно внезапно увреждане като трудова злополука, е необходимо от него да е настъпил неблагоприятен резултат – загубена работоспособност³⁷ (временна или трайна) или смърт на пострадалия. Увреждане на здравето, което не е довело до невъзможност за полагане на труд или до летален изход, няма да се квалифицира като осигурителен случай със съответните осигурителноправни последици. При направеното по-горе изследване на нетравматичното увреждане, което следва да се признае за трудова злополука, бяха изведени особености на последиците от настъпилата болест. Става дума за неблагоприятно състояние на организма, което е причинено от остро, често еднократно, силно въздействие с дълбоки и трайни неблагоприятни последици върху организма. Затова в практиката най-често се декларира по чл. 57 КСО състояния като остър инсулт, инфаркт, тежка реактивна депресия, смърт. Обяснение за това може да се открие във внезапността, в остротата на възникналото нетравматично увреждане, в извънредните, ненормални условия на работата, при които се е осъществило. Екстремните условия, в които е настъпило нетравматичното увреждане, обясняват и тежките резултати, причинени от него върху организма. Тази характеристика на последиците произтича от описаните особености на самото нетравматично увреждане, признато за трудова злополука.

3.3. Причинна връзка между увреждането и настъпилия неблагоприятен резултат (неработоспособност или смърт).

Причинната връзка между нетравматичното увреждане и загубата на работоспособността или смъртта не се характеризира с особености. Тя е медицински въпрос, който, съгласно чл. 72 НМЕ, се решава от ТЕЛК и от НЕЛК и следва да бъде налице, за да се квалифицира една злополука като трудова, независимо причинена от травматичен или от нетравматичен агент.

³⁷ Повече в **Мингов**, Емил. Обезщетения при временна неработоспособност. 17–45; **Мръчков**, Васил. Осигурително право, 243–255.

Може да се обобщи, че особеностите на нетравматичното увреждане, от което настъпва трудова злополука, се отразяват и върху характеристиките на функционалната му връзка с работата и върху причинените от увреждането неблагоприятни резултати. То представлява *болест, която не е причинена от травматичен агент, нито е естествен резултат от патологично състояние на организма, а е настъпила при краткотрайно въздействие на необичайни за работата условия и е причинила дълбоки и трайни последици върху организма (временна неработоспособност, трайно намалена работоспособност или смърт).*

4. Отражение на особеностите на нетравматичното увреждане върху реда за установяването му

Както вече беше посочено, законодателят предвижда особен ред за квалифициране на злополуката, настъпила от нетравматично увреждане в чл. 60, ал. 2 КСО във вр. с в чл. 72 и 73 НМЕ, както и в чл. 10, ал. 2 и чл. 12, ал. 2 НТЗ. При травматичната злополука определеното от ръководителя на териториално поделение на Националния осигурителен институт (НОИ) длъжностно лице, въз основа на документите в досието и данните от информационната система на НОИ по чл. 33, ал. 5, т. 7 КСО, следва в 14-дневен срок от декларирането ѝ да издаде разпореждане за приемането или за неприемането ѝ за трудова. В досието на злополуката се класират данните от извършеното разследване, оформени в протокол в типизирана форма със съдържанието по чл. 10, ал. 1 НТЗ относно причините и обстоятелствата за възникването ѝ (обща характеристика на извършваната работа преди злополуката; специфичното физическо действие, извършвано от пострадалия (пострадалите) в момента на злополуката и свързания с това действие материален фактор; мястото и времето на настъпването ѝ; начина на увреждане и свързания с това материален фактор), вида на уврежданията, както и други полезни за определяне характера на злополука сведения като отклонения от нормалните действия и условия и материалния фактор, свързан с тези отклонения; допуснати нарушения на нормативните актове; лицата, допуснали нарушенията и др. Според чл. 58, ал. 4 КСО протоколът от разследването се ползва с формална доказателствена сила и е валиден до доказване на противното. С него се запознават пострадалият или неговите наследници и осигурителят или предприятието-ползвател. Съгласно чл. 11 НТЗ лицата по чл. 58, ал. 4 и 5 КСО, включително пострадалият или негови наследници и осигурителят, имат право да възразят срещу констатациите в него или срещу начина на провеждане на разследването с писмено възразение, подадено в 3-дневен срок от запознаването им с него. Такива възразения се прилагат към протокола и се представят на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО, което извършва правна квалификация въз основа на събраните факти. То преценява дали е налице функционалната връзка между работата и настъпилото травматично увреж-

дане. Съгласно чл. 73, ал. 1 НМЕ ТЕЛК и НЕЛК се произнасят по причинната връзка между увреждането и настъпилите неблагоприятни последици (загубена работоспособност или смърт) въз основа на разпореждането за приемане или неприемане на злополуката за трудова или на заместващо го съдебно решение.³⁸

Съществена особеност в процедурата по установяване наличието на трудова злополука при нетравматично увреждане е предвидена тъкмо в реда, който се следва за признаването ѝ. Съгласно чл. 10, ал. 2 НТЗ протоколът от разследването на злополуката не само се прилага към досието, но екземпляр от него се връчва от териториалното поделение на НОИ на съответните органи, осъществяващи експертизата на работоспособността. Съгласно чл. 60, ал. 2 КСО във вр. с чл. 73, ал. 1, т. 1, предл. II НМЕ и чл. 12, ал. 2 НТЗ те следва да се произнесат относно причинната връзка, преди преценката относно трудовия характер на злополуката на длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО. Както и по-горе беше обосновано, считам, че регламентацията на чл. 73, ал. 1, чл. 72, във вр. с чл. 60, ал. 1, т. 6 НМЕ следва да се тълкува изправително. Не става дума за произнасяне относно функционалната връзка между работата и увреждането (независимо травматично или не), а относно наличието на причинна връзка между патологичното състояние по чл. 73, ал. 2 НМЕ и загубата на работоспособност или смъртта.

Тъй като произнасянето относно въпросната причинна връзка има значение за признаването на злополуката за трудова, то при нетравматично увреждане длъжностното лице следва да я получи и да се съобрази с нея, както е предвидено и в чл. 60, ал. 2 КСО – то издава разпореждането „въз основа на решението на органите, осъществяващи експертизата на работоспособността“. Последните извършват експертна преценка на фактите и обстоятелствата по настъпването на злополуката с оглед медицинските си познания и издават решение, в което установяват наличието или липса на причинната връзка по чл. 73, ал. 2 КСО между патологично състояние на лицето и настъпилото нетравматично увреждане. След изчерпване на възможностите за обжалване на експертните решения по чл. 112, ал. 1 от Закона за здравето те стават окончателни и обвързват длъжностното лице по чл. 60, ал. 1, съгласно чл. 60, ал. 2 КСО.

Считам за логично дадената оценка за наличие или липса на причинна връзка между патологичното състояние на пострадалия и увреждането да е обвързваща длъжностното лице. Тя съдържа изводи по медицински въпроси на компетентни експертни органи. С такива знания длъжностното лице по чл. 60,

³⁸ Неточността, допусната от законодателя по отношение установяването на функционалната връзка между работата и травматичното увреждане, е дала основание за нелогичен извод на съда в мотивите на Реш. № 2393 от 09.03.2007 г. по адм. д. № 10438/2006 г., VI отд. на ВАС, а именно, че преценката дали е налице функционална връзка между работата и травматичното увреждане се прави от длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО, а след него, на основание чл. 73, ал. 1 НМЕ органите на медицинска експертиза преценяват наличието на причинна връзка между работата и увреждането.

ал. 1 КСО не разполага. Оценката на органите на медицинска експертиза, че нетравматичното увреждане е причинено единствено от съответно патологично състояние на пострадалия следва да обвързва длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО да откаже да признае за трудова злополука. Преценката за наличието на тези медицински причини, изключва, според законодателя (чл. 73, ал. 2 НМЕ), нетравматичното увреждане да е внезапно увреждане по чл. 55 КСО. С това произнасяне компетентната експертна медицинска комисия установява друга причина за болестта, която изключва наличието на функционална връзка с работата.

С други думи решение на органите на медицинска експертиза на работоспособността, с което се установява причинна връзка между патологично състояние на лицето вследствие на заболяване от каквото и да е естество и настъпилото нетравматично увреждане, изключват връзката му с работата, която е необходима за признаването на една злополука за трудова по чл. 55, ал. 1 КСО. В практиката се поддържа и обратното становище. В мотивите на Решение № 252 от 23.03.2015 г. по адм. д. № 577/2014 г., I състав на Административен съд – София област, се посочва, че крайният извод дали в конкретния случай е налице внезапно нетравматично увреждане на здравето по смисъла на **чл. 55, ал. 1 КСО**, което е следствие (резултат, последица) на извършваната работа, законодателят е поставил в компетентност единствено на ТЕЛК и НЕЛК,³⁹ тъй като влязлото в сила тяхно решение по тези въпроси е задължително за всички (арг. **чл. 113, ал. 3 ЗЗдр**), в т.ч. и за длъжностното лице по **чл. 60, ал. 1 КСО**. Няма съмнение в обвързващия характер на даденото медицинско заключение, но относно медицинските въпроси, съдържащи се в него, а не относно правните оценки. В 14-дневен срок от получаването на експертното решение, длъжностното лице издава разпореждане за приемане или неприемане на нетравматичното увреждане за трудова злополука, като извършва правна квалификация на фактите и обстоятелствата, при които е настъпила злополуката и спрямо тях преценява дали е налице или не функционална връзка с работата, като признава или отказва признаването ѝ за трудова.

Ако с експертното решение се даваше квалификация на злополуката съобразно фактическия състав на чл. 55, ал. 1 КСО, то нямаше да се издава и разпореждане при нетравматична злополука по чл. 60, ал. 1 във вр. с ал. 2 КСО, а правата щяха да се ползват от решението на органите на медицинска експертиза на работоспособността. Юридическата квалификация не следва да се оставя на медицинските органи, които единствено могат да изяснят фактите от своята

³⁹ Че преценката за връзката между работата и нетравматичното увреждане е единствено на ТЕЛК и НЕЛК и че с нея е обвързано изцяло длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО се твърди в множество съдебни решения, например в: Реш. № 10479 от 10.07.2013 г. по адм. д. № 6208/2013 г., VI отд.; Реш. № 4219 от 16.04.2015 г. по адм. д. № 14218/2014 г., VI отд.; Реш. № 5415 от 02.06.2003 г. по адм. д. № 6941/2002 г., I отд., ВАС

компетентност, без да имат правото и способността да дават правни оценки. Ако твърдяното от съдийския състав беше вярно, то обезсмисля изобщо регламентирания ред за обжалване на разпореждането за признаване или за отказ за признаване на злополуката за трудова, тъй като решението на органите на медицинската експертиза вече е окончателно и не подлежи на преоценка. Ако обвързващата сила на решението на ТЕЛК пречи то да се обори в производството по оспорване на решението на директора на териториалното поделение на НОИ, тогава какво от преценката на длъжностното лице ще се оспорва в процедурата по чл. 117, ал. 1 КСО – медицинските въпроси дали е налице нетравматично увреждане или причинната връзка между него и загубената работоспособност или смъртта? Напротив, съдът назначава и изслушва комплексна съдебна медицинска експертиза, която може да обори инцидентно в процеса даденото в окончателното медицинско решение експертно заключение. И административният съд, както и директорът на териториалното поделение на НОИ, на база правните си познания и дадените факти, квалифицира нетравматичното увреждане като трудова злополука или отказва признаването му.

В практиката при произнасянето дали едно нетравматично увреждане е трудова злополука се наблюдават и други затруднения. Те са свързани с обстоятелството, че не винаги при смъртта на осигуреното лице е извършена аутопсия и е изготвен надлежен протокол за процедурата. В същото време, според чл. 66, ал. 1 НМЕ, когато в резултат на увреждането е настъпила внезапна смърт ТЕЛК и НЕЛК се произнасят само по причинната връзка въз основа на наличната медицинска документация и протокола от аутопсията. И съответно, когато такъв протокол липсва, ТЕЛК и НЕЛК отказват⁴⁰ да се произнесат по причинна връзка, но постановяват експертно решение, а по-често и не издават такова. Липсата на произнасяне относно причинната връзка, както и неиздаването на решение от страна на органите на медицинска експертиза, води до разпореждане за отказ да признае злополуката за трудова от длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО.⁴¹ Последното считам за необосновано на-

⁴⁰ В реш. № 10657 от 23.07.2012 г. по адм. д. № 3982/2012 г., VI отд., ВАС законодателното решение на чл. 62, ал. 2 НМЕ да не се квалифицира наличието на причинна връзка при липса на аутопсионен протокол се счита за нормативна празнота, която е следвало да бъде отстранена от горестоящия административен орган при обжалване на разпореждането на длъжностното лице по **чл. 60 КСО**. При липса на специални правила в **чл. 117 КСО** при разглеждане на жалбата горестоящият административен орган следва да разгледа жалбата по реда на глава шеста от Административнопроцесуалния кодекс (**АПК**). При сложност от фактическа и правна страна, както е в случая, е следвало да бъде назначена комисия по реда на **чл. 94 АПК**, така че да бъде отговорено на спорния и релевантен въпрос дали ли са предпоставките по **чл. 55, ал. 1 КСО**, вкл. функционална и причинна връзка.

⁴¹ Разпореждането, с което е постановен отказ да се признае злополуката от нетравматично увреждане за трудова е определено като логичен резултат в мотивите на решение № 9092 от 28.07.2015 г. по адм. д. № 46/2015 г., VI отд., ВАС. Твърдението произтича от погрешната (според мен) квалификация, че органите на медицинска експертиза определят

рушаване на правата на наследниците на пострадалото лице. На първо място, в експертното решение (когато такова е издадено) не се съдържа твърдението, че връзка между работата и увреждането липсва.

Всъщност няма произнасяне относно наличието на причинна връзка, което се обосновава с чл. 66, ал. 2 НМЕ и липсата на аутопсионен протокол. Считам, че съдът, както и директорът на териториалното поделение на НОИ още при административното обжалване следва да се произнесат дали е налице или не функционална връзка на нетравматичното увреждане с работата като се основават на фактите от заключението на органите на медицинската експертиза и съобразят, че нямат произнасяне, че е налице причинна връзка между съществуващи патологични здравословни състояния и нетравматичното увреждане. Необходимо е да използват всички предоставени от законодателя на компетентния административен орган процесуални способности, относими за изясняване на спора. В разпоредбата на **чл. 97 АПК** изчерпателно са изброени правомощията на органа по повод произнасянето му по оспореното пред него разпореждане. Административният орган следва да събере относимите за изясняването на злополуката доказателства и да използва посочените му в **чл. 39 АПК** доказателствени средства. Не приобщаването на доказателствата, налични в протокола, не извършването на необходимата експертиза, е основание издаденото единствено на база решението на ТЕЛК или на НЕЛК разпореждане за отказ по чл. 60, ал. 1 КСО да се признае за незаконосъобразно като неправилно и необосновано.

След като съдът може в процеса да изясни спорните моменти (включително дали е налице причинна връзка между налично патологично състояние на здравето и нетравматичното увреждане) чрез изслушване на назначена от него съдебно-медицинска експертиза, може да установи, че нетравматичното увреждане на здравето, довело до смърт е станало по време на работа, във връзка или по повод извършваната от него работа или при работа в интерес на предприятието, в тежки условия на труд и при нервното напрежение на пострадалия, то следва на злополуката да се признае характер на трудова, а не да се откаже само заради факта на неизвършената аутопсия.⁴² Считам за превратно тълкуването, че характерът на връзката между извършваната работа и увреждането може да се установява единствено от ТЕЛК и/или НЕЛК, дори и когато произнасяне по този въпрос изобщо не е направено. Крайната преценка е поверена на длъжностното лице по **чл. 60, ал. 1 КСО** и когато няма произнасяне, че причинна връзка между патологично състояние и нетравма-

наличието на причинна връзка между работата и увреждането, което обхваща функционалната с причинната връзка.

⁴² Така в Реш. № 14786 от 04.12.2009 г. по адм. д. № 10257/2009 г., VI отд., ВАС. Обратното в Реш. № 15449 от 21.11.2013 г. по адм. д. № 9799/2013 г., VI отд., ВАС, което постановява, че при липса на аутопсионен протокол ТЕЛК и НЕЛК следва да не установяват причинна връзка, а длъжностното лице е обвързано с тази преценка и следва да откаже признаването на трудова на злополуката.

тичното увреждане е налице, то не следва да откаже, а да прецени обстоятелствата и така да издаде разпореждането по чл. 60, ал. 1 КСО.

В потвърждение на това в мотивите на Решение № 10657 от 23.07.2012 г. по адм. д. № 3982/2012 г., VI отд., ВАС съдът посочва, че „причинната връзка не може да остане неизследвана по съществото си. Водещ принцип в уредбата на трудовите злополуки е установяването им – чрез разследване, проверка на всеки един от елементите на състава на **чл. 55, ал. 1 КСО**. При наличие на декларирана трудова злополука това е процесуално задължение на териториалните органи на НОИ. В обратния случай означава да се приеме, че неизвършването на едно действие – аутопсия на починалия (без значение от причината за това) преклудира изначално възможността настъпилото нетравматично увреждане да бъде прието за трудова злополука, дори и да са налице необходимите предпоставки. Това противоречи на нормативния акт от най-висока степен – **чл. 55, ал. 1 КСО**, който е категоричен – налице ли са установените в разпоредбата предпоставки, злополуката е трудова, не са ли налице – не е такава.“

Съдът стига и по-далеч, като посочва, че единствено длъжностното лице по чл. 60 КСО е обвързано да издаде разпореждането въз основа на решението на органите на експертизата по работоспособността, тъй като при нетравматичните злополуки трябва да бъдат изследвани множество фактори и обстоятелства, за които са необходими специални знания относно това налице ли е функционална връзка, нещо което органът самостоятелно не може да извърши. Горестоящият орган обаче има възможност да използва повече процесуални способности за събиране на доказателства и за изясняване на казуса. Формалното съобразяване на липса на положително решение на ТЕЛК относно причинната връзка, без да бъдат съобразени причините за това, не съответства на духа и целта и закона, а именно – изясняване на обективната истина при спазване на принципите на истинност и служебно начало. Съгласно **чл. 97 АПК** и **чл. 117, ал. 3, изр. 2 КСО** горестоящият орган може да се произнася по съществото на спора. С неизвършването на необходимите действия по изясняване на обективната истина чрез събиране на доказателства и доказателствени средства относно наличието на функционална и причинна връзка горестоящият административен орган допуска процесуални нарушения. Неговото решение подлежи на обжалване. В процедурата по обжалване както на разпореждането, така и на решението на горестоящия административен орган, е допустимо изслушването на експертна оценка, но правната квалификация се дава от органите, произнасящи съответните разпореждане или решения. Затова и с влизането им в сила се свързват правните последици за заинтересованите лица – пострадалото лице, наследниците му, осигурителя и т.н. Окончателното експертно решение на органите на медицинска експертиза относно причинната връзка няма самостоятелни правни последици.

Може да се обобщи, че законодателството създава противоречиви и нелогични правила за установяване на функционалната връзка между работата

и нетравматичното увреждане. Няма съмнение, че разпореждането за признаването или за отказа за признаване на последното за трудова злополука се издава от длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО, както и че, съгласно чл. 60, ал. 2 КСО то се основава на преценката за наличието на причинна връзка между нетравматичното увреждане и установените налични патологични изменения на организма. Но правната квалификация дали са налице елементите от фактическия състав на трудовата злополука по чл. 55, ал. 1 КСО се извършва от длъжностното лице по чл. 60, ал. 1 КСО. Когато има произнасяне, че патологично състояние на пострадалия е причинило нетравматичното увреждане, разпореждането по чл. 60, ал. 1 КСО следва да се съобрази и отрече наличието на функционална връзка на увреждането с работата. Когато няма данни за наличието на такава причинна връзка, както и при липса на произнасяне за нея при липса на аутопсионен протокол, длъжностното лице следва да обоснове преценката си на база наличните факти и обстоятелства, установени в протокола от разследването. Неговото разпореждане подлежи на обжалване по административен и по съдебен ред, където е допустимо събирането на допълнителни доказателствени средства, включително изслушване на вещи лица, които могат да оборят наличието или липсата на причинна връзка, установена в окончателното решение на ТЕЛК/НЕЛК. Правната квалификация за характера на настъпилото нетравматично увреждане като трудова злополука е в компетентността на осигурителния орган, съответно на съда.

5. Отражение на особеностите на нетравматичното увреждане, признато за трудова злополука, върху предвидените правни последици

За пълнота на изложението могат да се посочат и някои особености, свързани с правните последици, които българското законодателство предвижда при трудовата злополука, настъпила от нетравматично увреждане. Не може да се твърди, че за тези случаи са уредени специални правила или каквито и да било разлики по отношение на осигурителните и трудовите права, които възникват в резултат на настъпилата трудова злополука. Осигурителното законодателство в чл. 12 КСО предвижда правата на лицата, които зависят от настъпилите неблагоприятни последици, а не от това от травма или не е настъпила трудовата злополука. Известна разлика би могла да се установи при определяне размера на дължимото обезщетение при трудова злополука в резултат на нетравматично увреждане по чл. 200 КТ. Тя може да рефлектира в по-голям размер на неимуществените вреди, които съдят определя по чл. 52 ЗЗД по справедливост, спрямо травматичните трудови злополуки. Обосновка за това твърдение може да се намери в казаното по-горе относно причината и последиците от нетравматичното увреждане, признато за трудова злополука. То настъпва в резултат от екстремни, необичайни физически или психически натоварвания в работния процес, а работодателят или органът по назначаване

носят пряка отговорност за тези неблагоприятни условия за работа. В същото време тежките и трайни вредни последици, които нетравматичното увреждане, признато за трудова злополука, може да причини, също предполагат присъждането на по-голямо обезщетение за обезвреда на причинените имуществени вреди заради по-големи разходи за лекарства, рехабилитация, пропуснатите възнаграждения, които починалият би могъл да спечели, ако беше останал жив и пр., както и на неимуществените вреди – причинените болки и страдания, от внезапната смърт или тежко увреждане на здравето поради екстремните условия на работа, при които е починал или се е увредил пострадалият.⁴³

Тези обстоятелства следва да се отчитат и при налагането на административнонаказателна отговорност за работодателя или за органа по назначаване поради неспазване изискванията за здравословни и безопасни условия на труд, тъй като причините за нетравматичното увреждане са свързани с работата и последиците за организма са по-тежки и дълбоки. От направените бележки може да се направи извод, че са налице особености в правните последици, които се свързват с нетравматичното увреждане – трудова злополука. Те заслужават по-подробно изследване.

6. Заключение

От анализа на правната уредба на нетравматичното увреждане, признато за трудова злополука, както и на проблемите, които тя поражда, могат да се направят няколко извода.

Законодателят е непоследователен в уреждането на възможността трудова злополука да бъде причинена от нетравматично увреждане. Очевидно премахването на тази хипотеза с приемането на Кодекса за задължително обществено осигуряване е преценено като несполучливо и през 2002 г. тя е възстановена. Но нормативните текстове са лаконични и непрецизни. Изтъкнатите затруднения в практиката, наличието на противоречиви разрешения и множество спорове доказват необходимостта да се изгради ясен и систематизиран режим на нетравматичното увреждане, от което е настъпила трудова злополука.

Направеното по-горе изложение изведе особеностите на нетравматичното увреждане. Разликите с увреждането при травматичната трудова злополука са съществени. Става дума за болест, а не за травма. То е отклонение от нормалното здравословно състояние на човека, настъпило поради еднократно, непродължително внезапно въздействие на изключителни или необичайни вредни фактори на работната среда или на трудовия процес на работното място. Нетравматичното увреждане причинява дълбоки и трайни структурни и функционални изменения в нормалната жизнена дейност на организма. За да

⁴³ Повече за вредите, които подлежат на обезщетение по чл. 200 КТ в: **Мръчков**, Васил. Имуществена отговорност на работодателя, 135–145; 169–174.

е внезапно, то не следва да е в резултат на патологично състояние на организма, следствие на заболяване от каквото и да е естество. Тези особености не са отразени в правната уредба. Тя оставя неизяснени въпроси, от което се налага да се прилагат нормативните разрешения за травматичната трудова злополука, които не винаги са подходящи и приложими за нетравматичното увреждане. Логична последица от това е и наличието на непрецизна и противоречива административна и съдебна практика, а предоставената на лицата допълнителна осигурителна закрила не се използва по предназначение. Представените в изложението особености на нетравматичното увреждане – трудова злополука, заедно с нарастващото му значение в практиката доказват, че то заслужава специалното внимание на законодателя и по-прецизното му уреждане в бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангушева**, Ванюша. Понятието „трудова злополука“. *Год. СУ. Юрид. фак.*, 67, [1976], 1977, № 1, 109–150.
- Василев**, Атанас. Имуществена отговорност на работодателя за вреди от трудова злополука и професионално заболяване. София: Интерюс, 1997. 80 с.
- Гевренова**, Нина. Здравословни и безопасни условия на труд. [Нормативни актове. Съдебна практика. Административна практика. Приложен коментар]. София: ИК Труд и право, 2003. 576 с. (Авт.: § 2; § 3, т. I – 1, 3, 5 и 6, т. II – 8; § 4; § 6, т. III). (Съавт.: Красимира Средкова, Иван Янев).
- Генова**, Ярослава. Осигурени лица в ДОО. София: Сиела, 2010. 372 с.
- Мингов**, Емил. Обезщетения при временна неработоспособност. София: Сиби, 2002. 220 с. (Библиогр.: с. 205–206).
- Мингов**, Емил. Понятията „неработоспособност“ и „нетрудоспособност“ в българското осигурително законодателство. *Съвременно право*, 2001, № 2, 22–33.
- Мръчков**, Васил. Имуществена отговорност на работодателя при смърт или увреждане на здравето на работника или служителя. София: Сиби, 2013. 296 с.
- Мръчков**, Васил. Осигурително право. 6. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2014. 504 с.
- Средкова**, Красимира. Осигурително право. 5. прераб. и доп. изд.. София: Сиби, 2016. 648 с. (Азбучен указател: с. 642–647).

Дадена в Катедра „Трудово и осигурително право“ – април 2019 г.
Рецензент – доц. д-р Нина Гевренова.